

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ג, תשי"ב-תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

על שינוי שמות בישראל

כבר במקרא נזכרים מקרים של החלפת שמות, בעיקר החלפת שם עברי אחד בשם עברי אחר. החלפות אלה היו על-פירוב בעלות אופי סמלי, וסיבות דתיות או חברתיות, הכמוסות מאתנו כיום, היו גורמיהן. אַבְרָם נשתנה שמו לאברהם, שְׁרַי לשרה, הושע בן-נון ליהושע, שלמה המלך נקרא בין שאר שמותיו גם ידידה. שמו של אליקים הוסב ליהויקים, של מתניה לצדקיהו ועוד. אך יש גם שנשתנו השמות עם שינוי מקומו הגיאוגרפי ושינוי לשונו של נושאם. פרעה קרא ליוסף „צפנת פענח“, ואגב כך נתן מקום למדרש השם המצרי הזה, מדרש שהעשיר את לשוננו בפועל חשוב— „פענח“, לפענח צפונות. דניאל, חנניה, מישאל ועזריה נתקראו בבבל בלטשאצר, שדרך, מישך ועבד-נגו. אמנם לא מרצונם

הטוב קיבלו אלה שמות לועזיים. כך נראה מן המקראות „ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח“; ובסיפור דניאל וחבריו: „וישם להם שר הסריסים שמות“. אך למעשה היה בשינויי שמות אלה מן ההתחלה לתהליך התאזרחותם של שמות לועזיים בקרב עם ישראל, תהליך שנמשך כל דורות הגלות.

ובתקופה מאוחרת יותר נזכרים בתנ"ך שמות לועזיים של יהודים, שמות שעל-אף זרותם שגורים היו גם בפי היהודים עצמם. כך נצרך בעל מגילת אסתר להוסיף ולבאר את השם העברי „הדסה“ באמצעות השם הלועזי „אסתר“: „ויהי אומן את הדסה היא אסתר“. ואילו דודה של הדסה-אסתר זו ידוע לנו רק בשמו הלועזי-אלילי „מרדכי“, הנגזר משמו של האל הראשי בבבל — „מרדוך“.

נטייה זו של התאמת השמות אל הסביבה הלשונית והתרבותית הזרה בגלות, שהתחליתה כבר בתנ"ך עצמו ושנתפשטה יותר אחר-כך, שוב אין לה מעצורים, והיא גואה ושוטפת בד בבד עם הלשון היוונית, ומגיעה גם לארץ-ישראל, ולא רק המתיוונים, שהעדיפו את זמורות-הזר של התרבות ההלניסטית על לשון הקודש, אלא אף גדולים וטובים מבני עמנו, חכמי התורה ומנהיגי הדור, נתפסו לנטייה זו. שמותיהם של אנטיגנוס איש סוכו, ר' דוסא, סומכוס ואחרים יעידו על כך. בתלמוד הירושלמי נזכר אפילו חכם בשם רבי טיטוס, כשמו של טיטוס הרשע, מחדיב המקדש. גם בית חשמונאי לא היה נקי מעוון זה: הורקנוס, אריסטובולוס, אלכסנדרה; ועל אחת כמה וכמה בית הורדוס. וזאת בלי להביא בחשבון את השמות

העבריים הרבים, שנתלעו צלצולם, כמו: סימון במקום שמעון.
 לויטס במקום לוי, יאסון במקום ישוע או יהושע. שמות אלה
 זרים הם בצלצולם לנו כיום; אף בזמנו היה כל שם כזה חדש
 ומשונה, ואפילו שם כמו אלכסנדר, שנתאזרח בקרבנו. והוא
 הדין בשמות ארמיים או באלה שקיבלו השפעה ארמית.
 כגון: עקיבא, חנינא, רבא, מרתה. גם לקצת מהם נתרגלנו.
 אף שבזמנם, כל עוד עמדו בחידושם, זרים היו לדוברי העברית.
 וכבר בתקופה ההיא עמדו לנו חכמים, שיצאו נגד מנהג
 זה, שהוא אחד מסימניה של ההתבוללות תרבותיות וראשית
 ההתבוללות הלאומית. מאמר מתאה של אחד הלוחמים בשמות
 הלועזיים בזמן ההוא נשתמר לנו במדרש שיר השירים רבה,
 ד יב, וזה לשונו: „בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל
 ממצרים: שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם וכו'. לא
 שינו את שמם: ראובן ושמעון נחתין, ראובן ושמעון סלקין,
 ולא היו קורין לראובן רופוס, ולשמעון לא היו קורין יולינוס,
 וליוסף — יוסטוס, ולבנימין — אלכסנדר”. כמה געגועים לזמן
 האידאלי ההוא חבויים בתוך המדרש הקצר הזה! אך גם בעל
 המאמר הזה, שמו אינו עברי טהור: רבי הונא בר קפרא.
 בבל זו של שמות, כמובן בשינוי הרקע הלשוני, נמשכת
 עד ימינו. כשם שקיבלו היהודים שמות יווניים ורומיים בימי
 הבית השני ולאחריו, כך קיבלו שמות ערביים בתקופת
 הכיבוש הערבי, ושמות כמו חסן, סהל, יחיא ואפילו עבד-אלה
 חיו נהוגים אז בקרב היהודים. אך שמות חדשים אלה אינם

(1) אבל לא השמות: מוחמד, מחמוד ואחמד. — מ"מ.

מצליחים לדחות מפניהם שמות לוועזיים עתיקים יותר, וגם בתקופה זו הוסיפו היהודים להיקרא בשמות זרים אחרים, בייחוד ארמיים, אולי בגלל קרבת הצלצול של הארמית אל העברית. השמות מארי, מלכא, האי, שרירא ודומיהם היו שכיחים בתקופה זו.

בלילת שמות זו הייתה קיימת לא רק בארץ-ישראל, אלא, ובעיקר, בכל תפוצות הגלות. אך שלא כבתקופה ההלניסטית בארץ-ישראל, לא הייתה קבלת השמות הלועזיים כרוכה בהתבוללות לאומית. העם בגולה חייב היה להתאים עצמו לתנאי סביבתו הלועזית. כך קרה הדבר, שהיהודים נקראו בשני שמות: האחד לועזי — לצורכי יום יום, והשני עברי — למטרות דתיות ועתים אף לשימוש בבית. כשרון ההסתגלות והסיגול של היהודים בגולה עמד להם גם הפעם. השמות הלועזיים, מאחר שנכתבו באותיות עבריות וחלו בהם שינויי הגייה בהתאם לזירגון המדובר בפי היהודים, נהפכו בחלקם לשמות שמקובל היה לראותם כיהודיים.

מי יעלה על דעתו לבוא ולומר ליהודי המתקרא מנדל, כי שם גרמני הוא נושא?! ועד היום נקראים יהודים, כשרים וטובים, בשמות כמו: מנדל, קלונימוס, פייבל וכו'. אך הרי פייבל או פייבוש נשתבשו מן "פויבוס" — שם אל האור ביוונית, — ולכן הם באים לעתים קרובות יחד עם אורי או עם שרגא, שאף הוא אור בארמית. קלונימוס, שממנו גם קלמן, פירושו ביוונית — יפה שם⁽¹⁾. מנדל או

(1) השווה לו את השם "שם טוב", שהיה רווח בין יהודי ספרד, ורבים מחכמי ישראל בספרד נתקראו בו, והוא מצוי אף היום. אף היה בדור האחרון חכם וסופר, לאספרדי, שהחליף את שמו "קלמן" ב"שם טוב". — מ"מ.

מאנוש הם צורות הקטנה של הגרמנית „מאן” — בעברית:
אדם, אנוש. בענדיט הוא שיבוש מן „בענעדיקטוס” ברומית,
ומשמעו — ברוך. נסו נא לומר ליהודי הנקרא בונים,
בונים או בוניע, כי שמו צרפתי! ודאי יצחק לכם. אך
למעשה אין בשם זה אלא שינוי מבטא של המלה הצרפתית
Bonhomme — אדם טוב. וגם השם הנפוץ כל כך בקרב
הספרדים בצורתיו השונות: ויטא, ויטאל או וידה, וידאל,
אינו אלא מן הרומית „ויטא”, שפירושו — חיים, ואשר ממנו
נתגלגל גם השם האשכנזי — פֵייטל. ואיוו שפרינצה תאמין
לכם, אם תספרו לה, כי שמה בא לה מן האיטלקית „ספֵרנצה”
תקוה?!

וכיוון שהתחילו בסילוף צורתם של שמות לועזיים,
נסתרסו בידם גם שמות עבריים עד לבלי הכיר. מי יכיר
חיום בשם זלמן גלגולו של שלמה, שעבר דרך הלועזית
„סאלומון”? או בשם איסר, שנתגלגל דרך „אישראל” מן
ישראל? ומצד שני, מי יסקפק בעבריותו של השם שניאור'
שקנה לו זכות אזרח אצלנו, ואשר למעשה איננו אלא צורה
עברית של הלועזית „סניור”? מלה זו יכולים אנו להבין
מתוך הרומית, ואז יהיה פירושה — זקן, בדומה לשם אֶלְטֶר,
או אם נלמד מן הלשונות הרומניות המאוחרות, יהא פירושה
— אדון. ואולם שם זה נשתקע בתוכנו במידה מרובה, ודינו
כדין שם עברי.